

سنگ تراشی در مشهد^۱

مهشیده فرح بخش

مجید قربانی^۲

چکیده

نویسنده این مقاله با روش میدانی و با مشاهده مستقیم، با دیدی مردم‌شناختی به مطالعه سنگ تراشی در مشهد و مشاغل مرتبط با آن همچون حجاری، حکاکی، قلم‌زنی و جایگاه آن در ارتباط با ابعاد مختلف زندگی اجتماعی پرداخته است. سابقه سنگ تراشی، مراحل ساخت، نقوش و ابزار سنگ تراشی، انواع اشیای سنگی، تعیین قیمت، استادان و بازار فروش از مهم‌ترین موضوعاتی هستند که در این نوشتار به آنها پرداخته شده است. یافته‌های این مقاله نشان می‌دهد، چگونگی و تاریخ این پیشه و بهره‌برداری مردمان گذشته از آن، از ارزشمندی این هنر در زمینه‌های اقتصادی، خرید، فروش، صنعت، تجارت و تغییر و تحول آن در طی زمان تا به این دوره، چیزی نکاسته است. هنر - صنعت سنگ تراشی و مشاغل مرتبط با آن افزون بر ارزش مادی، خود به دلیل بار فرهنگی که در اثر ارتباط با ابعاد مختلف زندگی اجتماعی انسان دارد، ارزش و جایگاه ویژه‌ای می‌یابند. با مطالعه این موارد می‌توان دریافت که مردم هر روزگاری چگونه، چطور و با چه باور و علایقی به این کار و هنر پرداخته‌اند و تأثیرگذاریشان در آن چگونه بوده است.

کلیدواژه‌ها: صنایع دستی مشهد، سنگ تراشی، حکاکی، قلم‌زنی، حجاری

۱. این مقاله بر اساس تکننگاری «سنگ تراشی در مشهد»، (مهشیده فرح بخش) که در گروه «پژوهش ایران زمین» در سال ۱۳۵۴ انجام شده، استخراج گردیده است.

۲. مجید قربانی کارشناسی ارشد مردم‌شناسی. رایانامه: ghorbanimajid942@gmail.com

مقدمه

استخراج سنگ از معدن آغاز کار سنگ تراشی است. در گذشته هر یک از صاحبان این حرفه یک یا چند معدن را مورد بهره‌برداری قرار می‌دادند و هم اکنون بدون داشتن امتیاز خود را مالک آن می‌دانند. وفور سنگ در اطراف این شهر باعث می‌شد که بین استادکاران سنگ تراش کدورتی پیش نیاید. همچنین سرعت کار در بازار باعث می‌شد که در صنعت سنگ تراشی تقسیم‌کارهایی به لحاظ حجاری، حکاکی و قلم‌زنی روی سنگ به وجود بیاید. هر یک از استادکاران در این مشاغل به کار خود مشغول بودند و در کار یکدیگر دخالتی نمی‌کردند و شاید کمتر کسی پیدا می‌شد که تمام مراحل سنگ تراشی، حجاری، حکاکی و قلم‌زنی را خودش انجام دهد. البته کسانی هم بودند که همه کارها را انجام می‌دادند و هنر خود را عرضه می‌داشتند؛ مثلاً از سنگ، ظروفی مانند سماور یا چراغ می‌ساختند که صرفاً نیازمند تراش بود و نقش و نگاری به عنوان تزئین نداشت. در کارگاه‌ها اغلب این صنعتگران دور هم جمع می‌شدند و کالایی را تولید می‌کردند و در واقع هنر را به شکل صنعت عرضه می‌نمودند. همه استادکاران سنگ تراش شغل خود را گرامی می‌داشتند و نسبت به انجام آن تعصب نشان می‌دادند. آنها با تراش خیره‌کننده سنگ‌های ساده مرمر، هر بیننده‌ای را حیرت‌زده می‌کردند. از ویژگی‌های ظروف سنگی (دیزی سنگی‌ها)، مقاوم بودن آنها در برابر آتش است که به دلیل طبع ملایم، غذا را لذتبخش می‌کند. امروزه [۱۳۵۴] نیز ساخت هرکاره در مشهد رواج دارد و سنگ مصرفی آن از کوه‌های اطراف این شهر تهیه و تأمین می‌شود. بازار خرید ظروف سنگی دایمی نیست و وابسته به زائرانی است که به قصد تشریف به مشهد می‌آیند. به غیر از ظروف معمول، گاه ظروف تزئینی هم تولید می‌شود. خریداران ظروف سنگی تزئینی اغلب افراد متمکن یا گردشگران خارجی هستند.

تاریخچه

در مورد اینکه سنگ تراشی و ساخت صنایع دستی از چه زمانی متداول شد، خود سنگ تراش‌ها و صاحبان این حرفه هنر خود را متعلق به گبرها می‌دانند که شاید از هزار

سنگ تراشی در مشهد ❖ ۱۸۹

سال پیش بدان مشغول بوده‌اند و به تدریج مسلمانان هم به آنان تاسی کرده و با این حرفه آشنا شده‌اند. البته بعضی هم باور دارند که این حرفه از زمان حضرت رضا(ع) رواج یافته است و بالطبع چون مرقد امام (ع) مورد توجه مسلمانان و زائرین بوده، کم‌کم صنایع سنگی نیز خریدار پیدا کرده است.

انواع اشیای سنگی

اشیای سنگی بنا به نیاز مصرف‌کننده در دوره‌های مختلف، شکل‌های متفاوتی داشته

است، اما به طور کلی بیشتر دارای جنبه تزئینی بوده تا استفاده.

ظروف سنگی مانند هاون، دسته هاون، دیگ و دیزی در مرحله ابتدایی برای مصارف خانه بوده است. سنگ قبر نیز از دیگر کاربردهای سنگ به کار می‌رفته است. ظروف تزئینی که با نقش همراه هستند، مانند انواع بشقاب، گلدان، میز، سرقلیان، زیر سیگاری، شکلات‌خوری، کاسه، قدح، قوری، سماور، تنگ، لیوان، برج ایفل و مساجد خریداران بسیار دارند.

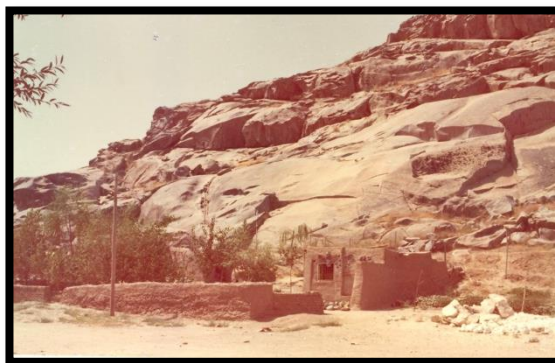
شکل ۱. سماور از سنگ مرمر با تراش‌های

دقیق

مراحل ساخت

ابتدا سنگ مورد نیاز از معادن سنگ اطراف مشهد، بویژه کوه‌سنگی استخراج می‌شود. در گذشته، استخراج

از معادن تا آنجا که سنگ‌تراش‌ها به یاد دارند، به وسیله باروت صورت می‌گرفت؛ بدین شکل که نقطه‌ای را انتخاب و سپس سوراخ می‌کردند و پس از گذاشتن فتیله آن را با باروت پر می‌ساختند و منفجر می‌کردند، سپس سنگ‌های

شکل ۲. کوه سنگی

تکه تکه شده را به وسیله گاری به کارگاه می‌بردند. اما امروزه [۱۳۵۴] استخراج به وسیله دینامیت صورت می‌گیرد و صاحبان معادن، سنگ‌های استخراج شده را به وسیله کامیون به کارگاه‌های خود حمل می‌کنند و بعد هر کسی به تناسب مهارت خود، مرحله‌ای از ساخت را انجام می‌دهد. در ابتدا سنگ‌ها را بنا به اندازه و نوع آنها تقسیم می‌کنند. سنگ‌های هرکاره برای ساخت دیگ، هاون، دیزی، دسته هاون و اشیای ساده به کار می‌رود. سنگ‌های سیاه برای کارهای تزئینی، قلم‌زنی و حکاکی و سنگ‌های کوچک و ظریف‌تر برای اشیاء و ظروف، و سنگ‌های بزرگ و حجیم برای کارهای بزرگ‌تر استفاده می‌شود. مرحله بعد، تراش سنگ است که استادکار بنا به مدل مورد نظر، سنگ را با تیشه و کلنگ برش می‌دهد و سپس آن را روی چرخ می‌گذارد و به کمک میله‌های روی چرخ آن را محکم می‌سازد و با استفاده از نیروی برق شروع به شکل دادن آن می‌کند. کار با چرخ برقی دشوار است و به تمرکز نیاز دارد، در غیر این صورت خطراتی را برای صاحب کار به وجود می‌آورد؛ مانند بریدن انگشت دست و... در گذشته چرخ برقی وجود نداشت و استادکاران، تراش را به وسیله دست و

چوب‌های تراش انجام می‌دادند تا اینکه در دهه چهل یا قبل آن استاد/حساسات دستگاهی را اختراع کرد که ابتدا به صورت چوبی با نیروی برق کار می‌کرد و بعد به صورت فلزی ساخته شد و هم اکنون در بازار نمونه‌هایی از آن به چشم می‌خورد. امروزه [۱۳۵۴] تنها یکی دو مورد از دستگاه‌های چوبی گذشته که با نیروی دست و پا کار می‌کرد، موجود است که یا صاحبان آن قدرت خرید دستگاه برقی را ندارند یا به آن دلبسته‌اند یا برای کارهای خیلی ظریف از آن استفاده می‌کنند تا چرخ برقی آسیب نبیند. بعد از تراش اگر ظرف ساده و از جنس هرکاره باشد با پرداخت دستی آماده می‌شود، ولی اگر بشقاب و ظروفی باشد که نیاز به رنگ و رنگ‌آمیزی و نقش داشته باشد، آنوقت مرحله حکاکی و قلم‌زنی شروع می‌شود. این مرحله خود استادانی دارد که فقط به این کار می‌پردازند. از جمله محمد خادم [دهه پنجاه] که در بازار سنگ‌تراش‌ها کار می‌کرد و با دقت نقوش مختلف را روی شیء می‌آورد و شاگردان زیادی را در زمینه نقشه‌کشی آموزش داد. در مرحله ایجاد نقوش که می‌تواند هر نقش و تصویری باشد، ابتدا عکس کپی می‌شود و بعد از کپی به وسیله سوزن در تمام خطوط اصلی، سوراخ ایجاد می‌شود تا تمامی تصویر مشخص گردد، سپس روی کاغذ را یک پارچه نازک می‌کشند و روی آن خاک سنگ می‌ریزند و آن را روی ظرف مورد نظر قرار می‌دهند. اثری که خاک از میان سوراخ‌ها بر روی ظرف به جای می‌گذارد، طرح اولیه را به حکاک می‌دهد تا سوراخ را با قلم بخصوص قلم‌زنی کند. البته این عمل برای تصاویری است که نخستین بار انجام می‌شود.

استادان حکاک چنان در کار خود مهارت دارند که طرح‌ها را بدون استفاده از الگو، فقط با دیدن تصویر و نقشه انجام می‌دهند. قلم‌زن‌های مشهد اعتقاد دارند که حرفه سنگ‌تراشی با قلم‌زنی اعتبار بسیار یافته و بازار فروش آن بهتر شده است. قلم‌زنی را یادگار اصفهانی‌ها می‌دانند که می‌خواسته‌اند همان نقوش روی مس را روی ظروف سنگی پیاده کنند. این ابتکار آنان مورد توجه سنگ‌تراش‌ها قرار گرفته و خود نیز بدان پرداخته‌اند، و چون فروش این گونه ظروف بهتر است، بنابراین بیشتر سنگ‌تراش‌ها این حرفه را پذیرفته و شاگردانی نیز تعلیم داده‌اند.

ظروف سنگی (انواع دیگ‌های سنگی) که با سنگ هرکاره ساخته می‌شوند، نیازی به نقش ندارند، اما ظروفی که با سنگ مرمر ساخته می‌شوند، برای ایجاد نقش، به تراش نیاز دارند. بقیه ظروف اعم از بشقاب تزئینی دارای نقوش مختلف هستند که شامل مدل‌های مختلف می‌شود و از این میان گل و گلدسته ارزش بیشتر و بالطبع خریدار بیشتری دارد.

۱. انواع گل‌ها: گل شاه‌عباسی که گل‌های درشت و پر برگ و گیاه است. گل‌های ریز مثل گل انار یا گل مرغی که شبیه گل‌های کاسه‌های سفالی قدیم است یا آنچه به صورت ظروف چینی در قدیم متداول بوده و اینک کمیاب است و به قیمت‌های گزاف خریداری می‌شود.

۲. نقاشی: شامل تصاویر مینیاتور می‌شود که بنا به شوق و علاقه حکاک و با استفاده از الگو شکل‌های مختلف پیدا می‌کند که معمولاً در صفحات نقاشی شده مینیاتور نیز دیده می‌شود و از حدود دهه چهل رونق یافته است.

۳. قهرمانان و شخصیت‌های تاریخی: شامل تصاویر ورزشکاران، هنرمندان و شخصیت‌های تاریخی است.

۴. تصاویر ائمه اطهار (ع) یا شمایل‌سازی: طبیعی است که این نقوش بنا به ذوق و سلیقه حکاک شکل می‌گیرد و حاکی از اعتقاد و ایمان وی است.

۵. تصاویر اماکن مقدسه: مثل مرقد مطهر امام رضا (ع)، مساجد مشهد یا مناطق دیگر.

۶. تصاویر شخصی: از روی عکس و نقاشی صورت افراد بنا به سفارش خریدار، تهیه می‌شود.

۷. مناظر طبیعی: مانند آسمان، دریا، درختان نخل و...

۸. خط و خطاطی: شامل آیه‌های قرآن، اسم خداوند و...

۹. اشکال حیوانات: انواع حیوانات؛ مرغ، ماهی، پرندگان، وحوش

۱۰. کوبیسم

سنگ تراشی در مشهد ❖ ۱۹۳

۱۱. خطوط هندسی و اسلیمی: ترکیبات دایره‌ای و سطوح هندسی، شکل گل و ماهی که به صورت ظریف و استیلزه ارائه می‌شوند و بیشتر کپی هستند تا آفرینش طرح. البته تمامی این نقوش گذشته از ذوق و سلیقه حکاک، بنا بر سفارش خریدار یا بازار فروش مناسب هر یک بر دیگری رجحان می‌یابد.

ابزار کار سنگ تراشی

فن سنگ تراشی همچون دیگر هنرها و فن‌های دستی نیاز به وسایل و ابزار کار دارد.

شکل ۳. دستگاه برقی سنگ تراشی

در مرحله جمع‌آوری سنگ که همچون دیگر مواد کانی نیاز به استخراج دارد، از دینامیت استفاده می‌کنند و وسیله خاصی نیاز ندارد. در تراش سنگ هم تیشه و کلنگ استفاده می‌شود تا به مرحله چرخ برسد که در گذشته چرخ دستی و در زمان حال ماشین برقی مورد استفاده قرار می‌گیرد. چرخ دستی عبارت است از یک کارگاه کوچک سنگی که روی آن سنگ مورد نظر را به کمک یک میله فلزی نگه می‌دارند و تراشکار با دست راست چوب تراش و با دست چپ شیء را به دست می‌گیرد. کمانه یا چوب تراش شبیه کمان حلاجی است و در

حرکت سریع دست قسمت‌های اضافی را برش می‌دهد. همین ترکیب در ماشین برقی هم به کار رفته است؛ با این تفاوت که به جای نیروی دست از برق استفاده می‌شود. در زمینه قلم‌کاری، قلم کار شبیه قلم‌های نی است، منتهی از فلز که نوک آن بنا به نوع

۱۹۴ ❖ فصلنامه فرهنگ مردم ایران

کار، تیزتر و نازک‌تر یا ضخیم‌تر می‌شود. قلم‌کار طرح‌های اولیه را روی ظرف پیاده می‌کند، بعد با قلم ظریف خطوط نازک‌تر را به وجود می‌آورد تا طرح مورد نظر ارائه شود. این قلم را قلم عاج‌دیده می‌نامند و جنس آن از فولاد است و برای قلم‌زنی بر روی سنگ استفاده می‌شود.

استادکاران صنایع سنگی

بنا به گفته سنگ‌تراشی‌های مشهد، استادان قدیمی این کار که تنها خاطره‌ای از آنان باقی است، حاجی بهنام، حاجی آقا، کل مهدی رضا علی و کل قاسم هستند که در بازار سنگ‌تراش‌ها کار می‌کردند و استادان امروزی کم و بیش شاگردان آنان هستند که همگی تراش‌کارند و نمونه کارشان از نظر ظرافت در تراش با چرخ‌دستی شهره است. از دیگر استادان این فن حجارباشی است که رئیس صنف محسوب می‌شود و اینک اداره صنف به دست فرزندان وی است. از استادان امروزی باید در رشته تراش از *احساسات* و *زینل‌زاده برزدی* و در رشته قلم‌زنی از *محمد خادم* و *قاسم تعدمی* نام برد. استاد *احساسات* از بنیانگذاران کار تراش در ایران است که چرخ برقی تراش زاییده اندیشه اوست و همه سنگ‌تراشان، احترام او را به جان و دل دارند. استاد *احساسات* حدود چهل و پنج سال [دهه پنجاه] دارد و در بازار حجارها در کارگاهی کوچک که محل فروش نیز هست، کار می‌کند. مغازه وی لبریز از ظروف سنگی است که با ظرافت بسیار از سنگ مرمر، سنگ هرکاره و سنگ سیاه تراشیده شده است و هیچ نمونه قلم‌زنی در دکه او نیست و این نشانه‌ای از علاقه وی به کار تراش و پرهیز از صنعتی است که با این هنر آمیخته شده است. *محمدتقی زینل‌زاده* حدود ۳۵ سال [دهه پنجاه] است که به سنگ‌تراشی اشتغال دارد و در بازار حجارها، صاحب دکه و کارگاه کوچکی است. او کار را با ساختن ظروف هرکاره در همین بازار شروع کرده و اینک استاد تراش سنگ است، با ماشین برقی کار می‌کند و در یکی از کارهای تراش، یکی از انگشتان خود را از دست داده است. شاگردی ندارد و فرزندانش را هم به تحصیل

سنگ تراشی در مشهد ❖ ۱۹۵

و داشته و معتقد است که کار تراش بسیار پر زحمت است و فروش مناسبی نیز ندارد، در حالی که قلم‌زنی سهل‌تر و پرمشتری‌تر است.

غلامحسین برزیدی ۳۱ ساله [دهه پنجاه] است. پدر، دایی و بسیاری از اقوامش سنگ تراش بوده و هستند. ساخت نقوش سنگی اطراف مقبره فردوسی را به پدرش که کارگر حجارباشی بوده است، نسبت می‌دهند. خود را چرخ‌کار و پدرش را حجار می‌داند. کارگاه، و محل فروش صنایع دست‌ساخته‌اش در دامنه کوه‌سنگی مشهد است. تمامی کار از گردآوری سنگ، تراش، چرخ‌کاری و قلم‌زنی را خود به تنهایی انجام می‌دهد و از این راه معاش زن و فرزندانش را که تحصیل می‌کنند، درمی‌آورد. از میان فرزندانش فقط یکی به کار قلم‌زنی علاقه دارد. از استادان رشته قلم‌زنی، محمد خادم را باید نام برد که ۱۷ سال [دهه پنجاه] است که به این حرفه اشتغال دارد. قلم‌زنی را کار اصفهانی‌ها می‌دانند که از ۲۰ سال پیش در مشهد شروع کردند و چون نتوانستند روی سنگ هم چون مس کار کنند، آن را ادامه ندادند، ولی خود تراشکارهای مشهد به آن پرداختند و موفق هم شدند. کار قلم‌زنی تنها نقاشی نیست، بلکه کندن و حک کردن است و بیش از ۱۶ نوع کار انجام می‌شود. در بازار حجارها یا دیگر مناطق محل فعالیت سنگ‌تراش‌ها، شاگردان، بیشتر دانش‌آموزانی هستند که یا در تابستان یا در ساعات بیکاری به این کار می‌پردازند تا بتوانند کمک هزینه‌ای برای زندگی داشته باشند. گاه در میان همین شاگردان، نقاشان و طراحان خوبی در زمینه قلم‌زنی پیدا می‌شوند. البته استادان دیگری نیز در مناطق مختلف مشهد مشغول به کار هستند.

مراکز سنگ‌تراشی

بازار سنگ تراش‌ها (گاراژ اطمینان) اطراف حرم و بازارهای گرداگرد حرم، است. امروزه [دهه پنجاه] سنگ تراش‌ها به طور متفرق کار می‌کنند. تعدادی از آنها نیز در روستاهای اطراف اشیاپی را می‌سازند و بعد برای فروش به شهر می‌آورند. چند شهر مشهد [خراسان] از جمله نیشابور نیز خود محل ساخت و فروش این نوع ظروف سنگی است.

محل کار و فروش

در مشهد ۲۵ تا ۲۶ نفر [در دهه پنجاه شمسی] استاد سنگ تراش و قلمزن هستند که به اتفاق شاگردان خود تمامی صنایع سنگی این شهر را تولید می‌کنند و به فروش می‌رسانند. همچنین در مشهد و روستاهای اطراف آن، سه دسته سنگ تراش وجود دارند: دسته اول، آنهایی که محل کار و فروش کار آنها یکی است. دسته دوم، آنهایی که وسایل را در کارگاه می‌سازند و در مغازه‌های اطراف بازار به فروش می‌رسانند. دسته سوم، فقط فروشنده هستند و تمامی اشیاء را از اطراف خریداری می‌کنند و در مغازه‌ها و فروشگاه‌های خود به فروش می‌رسانند.

تعیین قیمت و مدت کار

بیشتر صاحبان این حرفه علاقه و نداشتن دیگر هنرها را دلیل ادامه این کار می‌دانند. برای قیمت‌گذاری اشیا نیز صاحبان این فن تعیین‌کننده قیمت هستند که ضابطه خاصی هم ندارد و در هیچ صنف و دسته‌ای نیز قیمت‌گذاری نمی‌شود، ولی چون کارها شبیه به هم است و زحمات در یک حد است، بویژه اینکه قیمت‌ها را عادلانه انتخاب می‌کنند، کمتر تفاوتی از نظر قیمت در اجناس مشابه یافت می‌شود. کارهای ظریف‌تر و پرکارتر گران‌تر است، ولی نه آنقدر که خریدار را منصرف کند. هر شیء بنا به نوع کار و مدتی که صرف ساخت آن شده است، به فروش می‌رسد. از این رو می‌توان دید که یک میز عسلی بزرگ قیمت مشابه یک گلدان پیدا می‌کند. در اینجا ظرافت کار و نقشه بر قیمت اثرگذار است. سنگ تراش‌ها و قلمزن‌ها معمولاً روزی هشت ساعت از ۸ صبح تا ۱۲ و ۴ بعد از ظهر تا ۸ شب کار می‌کنند، البته اگر کار سفارشی در دست باشد، این مدت تغییر می‌کند. هر شیء بنا به نقش و حجمی که دارد، از مرحله ساخت تا قلمزنی به ۱ تا ۵ ساعت کار نیاز دارد.

بازار فروش

فروش سنگ تراشی و قلم تراشی بستگی به سلیقه دارد. معمولاً سنگ سیاه قلمزنی و حکاکی شده را بیشتر می‌خرند. کارهای سنگی به دو شکل است: سفارشی و همیشگی.

کار سفارشی چون باید نقشه و مدل خاصی داشته باشد، قیمتش با توافق خریدار و فروشنده است ولی فروش اشیای همیشگی قیمت معین و خریدار معین دارد که معمولاً زائران حضرت رضا (ع) هستند. این کار درآمد خوبی دارد، به شرط آنکه در بازارهای داخلی و خارجی توسعه پیدا کند. در حال حاضر

شکل ۴. بشقاب تزیینی با خطوط هندسی

چون شاگرد کم است، به نظر می‌رسد کم‌کم این هنر از شکل اصلی خود خارج می‌شود. در سنگ تراشی، هر کاره و هاون خریدار همیشگی دارد، چون سبک قدیم است و قابل مصرف. قلمزنی‌ها جنبه سوغاتی دارد و خریدارش فقط مسافران هستند و بیشتر هم برای هدیه می‌برند تا فروش مجدد. به همین دلیل بازار فروش آن فقط در حوزه مشهد است، نه شهرهای دیگر ایران. تا یک سال پیش [۱۳۵۳ شمسی] وزارت اقتصاد بعضی از اشیای باارزش را خریداری می‌کرد یا با گرفتن سفارش این اشیای را به شهرهای دیگر می‌فرستاد که متأسفانه این کار تعطیل شده و لطمه بزرگی به صاحبان این فن زده است.

صنف سنگ تراش‌ها

سنگ تراش‌های مشهود دارای صنف هستند، سندیکا ندارند و هیچ‌گونه وسایل ایمنی برای آنان در نظر گرفته نشده است. البته امید دارند که شرکت تعاونی پیدا کنند و از نظر سلامتی و بیمه و... تأمین شوند. رئیس صنف سنگ تراش‌ها حجاریاشی [در سال ۱۳۵۴] است که ریاست را بین فرزندان خود تقسیم کرده و به همین جهت چهار دسته به وجود آمده است: حجار، سنگ تراش، چرخ‌کار، قلم‌زن که رئیس هر بخش، یکی از فرزندان حجاریاشی است. کار صنف این است که دستور کار می‌دهد و گاه در مورد قیمت‌ها اشاره می‌کند و اگر هم امکاناتی فراهم آورد برای کسانی است که در صنف هستند نه سنگ تراشان پراکنده در مشهد. وضع کارگراها خوب نیست و همان‌طور که اشاره شد، از هیچ نوع مزایای فردی و گروهی برای بیمه و خطرات ناشی از کار بهره‌مند نیستند. در مواقع بحرانی که خریدار کم است، معمولاً افرادی هستند که اجناس را به قیمت نازل می‌خرند و در فصل فروش به قیمت‌های مناسب می‌فروشند و به این ترتیب از کوشش و زحمت کارگران و استادان بی‌بضاعت بهره بسیار می‌برند یا نمی‌گذارند که سفارش به کسانی که مانع این کار آنان هستند، داده شود. به همین دلیل عرصه به افراد متفرق از صنف تنگ می‌شود و برای گذران معاش هر قیمتی را برای کار دست خود می‌پذیرند. پراکندگی سنگ تراشان باعث شده است که از هنر واقعی سنگ تراشی فاصله بگیرند؛ آنان بنا به میل و ذوق خود ظروف را رنگ می‌زنند و نقشه می‌اندازند تا به سرعت خرج معاش خود را تأمین کنند. البته وضع آنان هم که در صنف هستند چندان تعریفی ندارد، در حالی که باید از طرق مختلف به حمایت آنان پرداخت تا از نظر امکانات مالی آسوده باشند و بیشتر به کیفیت کار خود بیندیشند. می‌توان با حمایتی که دستگاه‌های صاحب صلاحیت از این استادان به عمل می‌آورند، کارگاه‌های بزرگ و شاگردان بزرگ تربیت کرد. وجود همین کارگاه‌ها باعث می‌شود که محصول نه تنها مرغوبیت جهانی یابد، بلکه رشته عمر بلند آن گسسته نگردد.

جمع بندی

پیشرفت صنعت استخراج و تجارت در صنعت سنگ تراشی می تواند بر رشد اقتصادی و افزایش اشتغال و درآمدزایی در سطح جامعه کمک کند و نیز با توسعه تفکر و سرمایه گذاری، این مقوله به عنوان نوعی تجارت مهم و سودآور که افزون بر مزیت های اقتصادی و صنعتی و ... که در ارتباط با دیگر بخش های فرهنگی یک جامعه است، مدنظر قرار گیرد. به عبارت دیگر، این تفکر کمک می کند تا به هنر، تاریخ و اعتقادات یک فرهنگ به چشم یک سرمایه نگریسته شود که البته از آن می توان در توسعه اقتصادی و صنعتی بهره گرفت. همچنین باید گفت، یافته های این پژوهش نشان دهنده این واقعیت است که سنگ تراشی در آن دوره به دلیل وجود برخی عوامل از جمله، نبود تمکن مالی و شرایط بد اقتصادی مورد اقبال زیاد قرار نمی گرفت و در واقع مشتری های خاص خود را داشت، اما با این حال چیزی از ارزش و جایگاه آن کم نشده است.

